

Полякова Ю.В., к. е. н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівський торговельно-економічний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Полякова Ю.В. Еволюція теоретичних моделей інноваційного розвитку регіону. У статті розглянуто основні теорії інноваційного розвитку регіонів. Досліджено їх еволюційні зміни в контексті сучасних інституційних, економічних та соціальних перетворень. Показано трансформацію формування інноваційної політики. Виявлено напрями зміщення акцентів у сучасних концепціях формування конкурентоспроможності регіонів, передусім, на інноваційних засадах розвитку.

Ключові слова: інноваційний розвиток, теорія, концепція, інноваційна політика, регіон, конкурентоспроможність.

Полякова Ю.В. Эволюция теоретических моделей инновационного развития региона. В статье рассмотрены основные теории инновационного развития регионов. Исследованы их эволюционные изменения в контексте современных институциональных, экономических и социальных преобразований. Показана трансформация формирования инновационной политики. Выявлены направления смещения акцентов в современных концепциях формирования конкурентоспособности регионов, прежде всего, на инновационных принципах развития.

Ключевые слова: инновационное развитие, теория, концепция, инновационная политика, регион, конкурентоспособность.

Poliakova J.V. Evolution of Theoretical Models of Innovative Development of a Region. The article discusses the basic theories of innovative development of regions. Their evolutionary changes are studied in the context of current institutional, economic and social transformations. The transformation of forming innovation policy is displayed. Directions of shifts in emphases are detected in modern conceptions of forming regional competitiveness, primarily on the basis of innovative development.

Keywords: innovative development, theory, conception, innovation policy, region, competitiveness.

Постановка проблеми. Еволюція інноваційної політики відбувається одночасно з поступом у розвитку інноваційних теорій, оскільки останні покликані відображати та пояснювати зміни, що відбуваються в інноваційній діяльності, як національного, так і регіонального рівня на відповідному етапі їх формування. Теорії регіонального розвитку за своїм призначенням, сутністю і методологічними підходами відрізняються та обґрунтовують різноманітні механізми впливу на стан територій. Вони враховують розміщення економічних об'єктів, їх взаємодію між собою та із зовнішнім середовищем, факторне забезпечення, регіональний менеджмент, розвиток людського капіталу, вплив на формування конкурентоспроможності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади інноваційного розвитку економічних систем різного рівня управління набули широкого висвітлення у фундаментальних працях таких учених, як: Ю. Бажал, Д. Белл, Е. Денісон, П. Друкер, Г. Менш, М. Кондратьєв, С. Кузнець, Д. Львов, Е. Менсфілд, Ф. Перру, М. Портер, Б. Санто, Р. Солоу, М. Туган-Барановський, Р. Фатхутдінов, К. Фрімен, Ф. Хайек, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та ін.

Постановка завдання. Формування теорій інноваційного розвитку в сучасному вигляді є результа-

том праці всіх, хто досліджував економічний розвиток суспільства та економіки, у процесі якого було виявлено нерівномірність темпів економічного зростання. Залежно від пріоритетів економічного розвитку та наявності або рівня забезпеченості факторів виробництва країни світу формують інноваційні моделі, спрямовані на реалізацію конкурентних переваг. Ці моделі відрізняються між собою розвиненістю блоків фундаментальної та прикладної науки, рівнем їх фінансування та набором методів активізації, підходами до створення нових технологій або запозичення й поширення імпортованих, інструментарієм розвитку відповідних галузей освіти та науки.

Сучасні теорії інноваційного розвитку змістили акценти у поведінці людей, сформували у них прагнення до накопичення знань. Стало очевидним, що економічне зростання країн значною мірою залежить від інноваційної активності підприємницьких структур, від їх прагнень, зусиль і здатності використовувати у своїй діяльності новітні технології, творчо підходити до визначення способів задоволення потреб споживачів, на основі цього вдосконалювати та оновлювати продукцію, отримуючи вищі доходи і змінюючи ринкові позиції.

Виклад основних результатів. Зміна парадигми економічного розвитку провідних країн світу означає

перехід від індустріальних моделей до інноваційних систем господарювання, тому нині в розвинених економіках домінує інноваційна модель економічного розвитку. Конкурентна боротьба стосується не лише володіння капітальними ресурсами та матеріальними цінностями, а й здатності до розроблення і впровадження ефективних нововведень організаційного, комерційного та технологічного характеру. Поодинокі згадування інновацій у наукових працях перетворилися на передумови для процесу формування фундаментальних засад інноваційних теорій і призвели до виникнення наукової платформи інноваційних імперативів, пов'язаних із переходом до нових технологічних укладів.

На думку О. Власенко, інноваційна політика трансформувалася у своєму розвитку у вигляді трьох поколінь [1]:

– перше (середина 50-х – середина 80-х років ХХ століття), коли інноваційна політика характеризувалася як традиційна та вузькоспрямована платформа, що ситуативно реагує на зовнішні виклики;

– друге (кінець 80-х – кінець 90-х років ХХ століття), протягом якого інноваційна політика базувалася на концепції національних інноваційних систем і розширення традиційної платформи відбувалося у горизонтальному напрямі;

– третє (початок 2000-х років – до сьогодні), це політика, у якій урядом стимулюється впровадження інновацій та виконується роль забезпечення стратегічних зв'язків між інституціями для безперервного інноваційного процесу та адаптації в контексті сталого соціального-економічного розвитку.

Протягом аналізованого періоду в розвитку теоретичних засад формування інноваційної політики відбулися такі зміни: визнання конкурентних переваг, що базуються на знаннях; поєднання рівня інноваційності зі здатністю створювати, використовувати знання та навчатися; сучасний інноваційний процес стає мережевим та інтегрованим, але особливого значення набувають дієвість механізмів створення та розповсюдження знань; інноваційна політика виступає частиною загальнодержавної, складником якої є забезпечення зв'язків між інституціями на горизонтальному рівні.

Теорії, що описують інноваційний розвиток регіонів, розглядаються в контексті теоретичних досягнень просторової організації господарства. З одного боку, вони є складовою частиною групи теорій регіональної економіки, з іншого – так званих середовищних теорій. У теоріях регіонального інноваційного розвитку виділяють два ядра: традиційна лінійна модель інноваційного процесу та інтерактивна модель. Теорії, в основі яких лежить інтерактивна модель, на думку вітчизняних науковців, краще відображають сучасні особливості інноваційного процесу. До них належать, зокрема, теорія інноваційних мереж та теорія регіональних інноваційних систем [2].

Концепції, що охоплюють інноваційність у регіональному розвитку, також входять до групи сучасних регіональних теорій, які визначають чинники міжрегіональної асиметрії. Так, концепція нерівномірного розвитку регіонів О. Амоса показує, що саме інновації є стимулятором розвитку нових галузей певних регіонів країни та початком нової хвилі зростання і формування полюсу росту. Життєвий цикл інновацій стимулює залучення інвестицій до інфраструктури полюсів росту, а його завершення стимулює перехід довгої хвилі у низхідну фазу та початок імпульсів для розвитку периферійних територій. Таким чином, причина нерівномірного розвитку регіонів полягає у самих циклах, а полюси росту мають тенденцію до зміщення залежно від походження інноваційних продуктів [3].

Слабкість теорій полюсів зростання і центрів розвитку полягає у неповному врахуванні зовнішніх чинників, які особливо яскраво проявляються в умовах економічних криз, оскільки регіони являють собою відкриту до зовнішнього впливу систему.

Першою просторовою моделлю дифузії інновацій є теорія Т. Хагерстранда, згідно з якою визначено напрями поширення інновацій у трьох вимірах: від розвинених економічних районів до периферійних; від центрів вищого ступеня ієрархії до нижчого; від великих міст до прилеглих районів. Таким чином, інновації зароджуються в інноваційних центрах високого рівня розвитку із подальшим переміщенням до периферії [3], швидкість поширення інновацій залежить не від відстані, а від трансляційної спроможності міст [4]. За Л. Клайном та Н. Глинкою дифузія може мати місце, як із середовища з більшою концентрацією знань до середовища з меншою, так і навпаки [5]. Це твердження можна пояснити процесами вдосконалення інновацій на інших підприємствах, які її безпосередньо не створювали. На теорії продукування та дифузії знань базується модель інноваційного регіонального зростання А. Андерсона та Г. Манцінена.

Теорія продуктово-виробничих циклів (життєвого циклу продукції) Р. Вернона та С. Хірша обґрунтовує, як різні стадії життєвого циклу продукту впливають на територіальне розміщення його виробництва, зокрема стадії розроблення та освоєння продуктів орієнтуються на науково-дослідні центри, висококваліфікованих спеціалістів та відповідну інфраструктуру, стадія зрілості визначається рівнем розвитку країни, стадія стандартизації – вартістю робочої сили.

В основі ідеї промислових кластерів лежить теорія конкурентоспроможності М. Портера, згідно з якою детермінанти ромба в результаті їх комбінації визначають ефективність промислового виробництва. Проте сам Портер наголошував на дотичності ідеї кластерів до поведінки фірм, а не регіонів. Просторового географічного змісту концепція промислових кластерів набула у працях М. Енрата, де наго-

лошується на тому, що конкурентні переваги фірм здебільшого формуються на локальному рівні [6].

Регіональні промислові кластери характеризуються наявністю певної території, пріоритетністю розвитку високотехнологічних фірм та формуванням модульних виробництв, що відокремлюються від ТНК. Вони являють собою відпрацьовану систему розповсюдження нових знань та технологій, тобто полегшують процеси їх комерціалізації. У межах кластера відбувається реалізація конкурентних переваг місцевих підприємств. Погодимось із твердженням К. Нетудихати щодо того, що найбільші можливості для створення регіонального кластера існують там, де наукові знання сприяють їх організації за принципом диверсифікації діяльності, а не спеціалізації, тому для підприємства має значення місце його розташування щодо кластеру [2].

Концепції промислових кластерів засновані на географічній близькості. У теорії промислових районів (індустріального дистрикту) А. Маршалла для обґрунтування фактору географічної локалізації використовувалися як економічні аргументи, так і легкість накопичення технічних знань і навичок, а також поява сприятливого середовища для розповсюдження нових ідей [7]. На противагу цій теорії концепція місцевості акцентує увагу на створенні умов для інноваційної діяльності, зокрема інтерактивному навчанні, зменшенні невизначеності тощо. Концепції промислових районів та місцевості заклали підвалини для розвитку теорії інноваційних регіональних мереж.

Вужча інтерпретація кластера (так звані філь'ери), заснована на необхідності створення технологічних зв'язків між галузями та секторами економіки для реалізації їх потенційних переваг, знайшла відображення в описі сімейств технологічно взаємопов'язаних секторів у вигляді вертикального ланцюга Дж. Толенадо та Д. Сольє [7].

Таким чином, географічна локалізація та конкурентоспроможність демонструють взаємозв'язок. Дж. Нейсбіт показав, що більш вищий рівень глобалізації визначає більшу потужність її найдрібніших учасників [8, с. 18]. Інші автори наголошували, що в умовах глобалізації у світовій економіці конкурують не децентралізовані підприємства, а промислові кластери [5], більш географічно локалізованим галузям притаманна й вища міжнародна конкурентоспроможність [7]. Це зумовлює трансформування акцентів в аналізі інноваційної діяльності та політики на регіональний рівень.

В економічній науці домінувала концепція екзогенного розвитку, обґрунтована у працях Р. Солоу та Р. Харрода, яку наприкінці минулого століття почали витіснити моделі економічного розвитку на основі ендегенних технологічних змін (П. Ромер, Р. Лукас, Ф. Агійон, Дж. Гроссман, Е. Хелпмен) [2]. Сутність згаданих моделей зводиться до визнання важливості впровадження нововведень для інноваційного

розвитку і пріоритетності знань для економічного зростання; доведення впливу людського та технологічного капіталу на економіку; окреслення ролі венчурних фондів у сприянні трансферу наукових досягнень у реальний сектор. Загалом теорії, що базуються на використанні ендегенного потенціалу розвитку регіону, тобто його самодостатності, обґрунтовують необхідність використання локальних конкурентних переваг, місцевого менеджменту, традицій індустріального виробництва і стають основою концепції конкурентоспроможності територій.

Визначальним елементом теорії інноваційних мереж є співпраця між суб'єктами господарювання. Згідно з Г. Хакенсоном, головною метою функціонування мереж є зменшення невизначеності; М. Амендола та Ж.-Л. Гаффард зазначають про локальний та інтерактивний характер знань, що за своїм значенням є вищими за простий технологічний ресурс; Г. Кеменгі визначає метою мереж активізацію інноваційної діяльності через кооперацію.

Водночас теорія інноваційних мереж визначає такі фактори інноваційної діяльності в регіоні: мережеві відносини між суб'єктами господарської діяльності, щільність зв'язків між клієнтами та постачальниками, регіональна інноваційна свідомість [2].

У теоретичному аспекті зростає увага до розгляду регіональних інноваційних систем як чинника забезпечення конкурентоспроможності регіональної економіки. Це обґрунтовується особливостями регіональної політики країн – членів ЄС, адаптацією європейських ініціатив та успішним досвідом функціонування регіональних інноваційних систем. Останні дають змогу використовувати переваги кожного регіону, вони зазвичай адаптуються до специфіки відповідної території (структури промислового виробництва, інноваційної культури, розвитку сфери освіти, наявності кваліфікованих кадрів), тому в межах однієї країни можуть одночасно діяти різноманітні за типами регіональні інноваційні системи.

Концепція регіональних інноваційних систем розвивається під впливом стратегій сталого розвитку територій, підвищення конкурентоспроможності та покращення регіонального середовища [9].

В окремих теоріях регіональної економіки, які обґрунтовують нерівномірність економічного розвитку регіонів, приділяється увага створенню нових товарів та послуг, розвитку технологічного виробництва. Так, теорія полюсів зростання Ф. Перру показує визначальну роль галузей, що продукують нові товари або послуги для перетворення економічного простору в полюси тяжіння факторів виробництва завдяки їх ефективному використанню. Концепція регіонального автоматичного балансу Л. Вальраса розкриває значення свободи конкуренції, залучення факторів виробництва, мобільності робочої сили та капіталу у прямуванні регіональних систем до рівноваги та стабільного розвитку. Модель «центр – периферія» Дж. Фрідмана поділяє регі-

они на чотири групи: регіони-ядро (концентрація передового виробництва із потужним інноваційним потенціалом); регіони, що зростають (сусіди регіонів першої групи, які розвиваються завдяки розбудові інфраструктури та індустріалізації); регіони нового освоєння (розвиток сільського господарства, лісозаготівля, видобування корисних копалин) та периферійні регіони.

Дж. Фрідман доводив, що нерівномірність економічного зростання призводить до поляризації простору та зростання диспропорцій, водночас центри відрізняє постійна трансформація на основі генерування інновацій. Ф. Перру вважав, що центри прийняття рішень і генерування прибутку є полюсами росту, які справляють вплив на периферію. Теорія просторової економіки П. Кругмана пов'язує процвітання регіону з ефективністю виробництва. Переваги мають регіони із більшою кількістю населення та більш розвинутою комунікаційною мережею, що створює умови для отримання прибутку на рівні середньої норми, а збільшення прибутку можливе в результаті реалізації нововведень [10, с. 34].

У теоріях економіки навчання також розкривалися конкурентні переваги інноваційної моделі розвитку. Концепція національних інноваційних систем (Б. Лундваль, Б. Йонсон, К. Фрімен) передбачала обґрунтування навчання як фактора генерування нових знань та їх утілення в інноваціях. Б. Лундваль розглядав інновацію як кумулятивний процес, за якого знання перетворюються на винаходи, а навчання – як процес удосконалення знань та навичок. Б. Йонсон доповнював концепцію процесом звільнення від застарілих поглядів, які гальмують виникнення нових ідей та створення інновацій.

І. Дегтярьова наголошує, що нині сформувався такі основні концепції щодо стимулювання конкурентоспроможності регіону [9]: концепція кластерного розвитку; концепція регіональних конкурентних переваг; концепція регіональних інноваційних мереж.

Сучасні технологічні зрушення зумовлюють перехід до нової парадигми розвитку. Як стверджують іноземні вчені, риси попередньої парадигми зводилися до того, що інновації виникають у великих фірмах або у тривалому ланцюгу доданої вартості, де учасники процесу пов'язані тісними

відносинами. Нова парадигма обґрунтовує, що виробництво базується на застосуванні модульних наукоємних технологій, розроблених досить часто на малих та середніх підприємствах. Також попередня парадигма визначала основним джерелом знань внутрішні підрозділи фірми, а тепер відбуваються зрушення у бік використання зовнішніх джерел.

Описані парадигми базуються на зміні концепції закритої архітектури кінцевого продукту, за якої продукт є системою, частини якої не стандартизовані в межах міжфірмового співробітництва та діяльність фірми зосереджена всередині власних підрозділів, на концепцію відкритої архітектури, коли продукт складається із стандартизованих модулів та інтерфейсів між ними і зростає готовність фірми придбати компоненти у зовнішнього постачальника [11, с. 153–155].

Отже, формування сучасної концепції економіки знань, що формувалася під впливом тенденцій розвитку світового господарства, визнання необхідності перебудови економіки відповідно до домінуючих технологічних укладів, сприяло розумінню важливості забезпечення конкурентоспроможності. Проте це ще раз підтверджує пріоритетність забезпечення конкурентоспроможності регіонів не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому рівні.

Висновки. Можна констатувати, що сучасні концепції формування конкурентоспроможності регіонів на інноваційних засадах доводять таке. Загальне фокусування в теоріях змістилося на використання людського потенціалу, їх знань та інноваційних можливостей. Регіони у здійсненні інноваційної політики все більше орієнтуються на врахування зовнішніх чинників, що актуалізуються у процесі глобалізації. В інноваційній діяльності регіонального рівня акцент робиться передусім на пошуку можливостей для зростання та вирішення соціальних або екологічних проблем у контексті сталого розвитку. Формування регіональних інноваційних систем має на меті сприяти підвищенню конкурентоспроможності регіонів та місцевих суб'єктів господарювання, а для розвитку інновацій на регіональному рівні все більшого значення набуває використання інноваційних мереж. Оцінка регіональної асиметрії залишається важливою для розроблення інноваційної політики.

Список літератури:

1. Власенко О. Еволюція інноваційної політики та інноваційних процесів в умовах переходу традиційної економіки до економіки знань / О. Власенко // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – Вип. 2. – С. 3–6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2013_2_3.
2. Нетудихата К.Л. Еволюція сучасних теорій інноваційного регіонального розвитку / К.Л. Нетудихата [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukraci/economy/2005/38-25-4.pdf>.
3. Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку : [монографія] / За наук. ред. І.С. Стронянської. – Львів, 2014. – 438 с.
4. Колодійчук А.В. Інноваційні регіональні теорії в структурі середовищних теорій розвитку промисловості / А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 224–229.
5. Євдокименко В.А. Інноваційна складова відтворення в регіоні та управління нею / В.А. Євдокименко, В.С. Запал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/old_jm/soc_gum/en_re/2010_7_2/35.pdf.

6. Структура теорії регіональної економіки і просторової організації господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1484030238539/rps/teoriyi_kontseptsiyi_regionalnoyi_ekonomiki.

7. Карапетян Е. Генезис та еволюція концепції промислових кластерів / Е. Карапетян, О. Квасовський // Вісник ТНЕУ. – 2014. – № 1. – С. 36–48.

8. Регіональні інноваційні системи: досвід розвинених країн і перспективи його використання в Україні : [навч.-метод. посіб.] / ДП Укртехінформ. – К., 2013. – 325 с.

9. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління / І. Дегтярьова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf.

10. Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : [монографія] / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. – К. : НІСД, 2012. – 368 с.

11. Голиченко О.Г. Основные факторы развития национальных инновационных систем: уроки для России / О.Г. Голиченко. – М. : Наука, 2011. – 634 с.

УДК 334.75

Скібська К.О., аспірант

Черкаський державний технологічний університет,

генеральний директор

ТОВ «Управління персоналом», Україна

ЗАЛУЧЕННЯ РЕКРУТИНГОВИХ АГЕНТСТВ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ

Скібська К.О. Залучення рекрутингових агентств до формування соціальних кластерів. У статті розкрито напрями формування соціальних кластерів. Окреслено сутність та визначення соціальних кластерів. Обґрунтовано роль та значущість рекрутингових агентств у процесах кластеризації. Визначено ключові напрями взаємодії рекрутингу у складі соціального кластеру. Розроблено напрями вдосконалення ринкової взаємодії, що націлені на підвищення соціальних ефектів.

Ключові слова: кластер, соціальний кластер, регіональна інфраструктура, суб'єкти господарювання, рекрутингові агентства, активізація взаємодії, задоволення попиту, соціальний ефект.

Skibska K.A. Privlечение рекрутинговых агентств к формированию социальных кластеров. В статье раскрыты направления формирования социальных кластеров. Определена сущность социальных кластеров. Обоснованы роль и значение рекрутинговых агентств в процессах кластеризации. Определены ключевые направления взаимодействия рекрутинга в составе социального кластера. Разработаны направления по совершенствованию рыночного взаимодействия, которые нацелены на повышение социальных эффектов.

Ключевые слова: кластер, социальный кластер, региональная инфраструктура, субъекты хозяйствования, рекрутинговые агентства, активизация взаимодействия, удовлетворения спроса, социальный эффект.

Skibska K.O. Involvement of recruiting agencies in the formation of social clusters. The article reveals the directions of formation of social clusters. The essence of social clusters is defined. The role and importance of recruiting agencies in clustering processes is substantiated. The key directions of recruiting interaction within the social cluster are defined. Directions have been developed to improve market interaction, which are aimed at increasing social effects.

Keywords: cluster, social cluster, regional infrastructure, business entities, recruiting agencies, activation of interaction, satisfaction of demand, social effect.

Постановка проблеми. Цільовою спрямованістю сучасної кластерної політики є системні, оформлені документально наміри й дії груп підприємств різноманітних форм власності, органів влади, наукової та освітньої сфер, представників господарської діяльності зі створення сприятливих умов

ринкового середовища для вдосконалення ведення господарської діяльності [1]. Кластерна політика розповсюджуються на широке коло зацікавлених сторін, що в комплексі формують кластер – сконцентровану на певній території групу взаємопов'язаних організацій [2]. Така політика дає змогу розвинути